



Jolanta Kolbuszewska

Uniwersytet Łódzki • University of Lodz



<https://orcid.org/0000-0002-8837-7376>

DZIEJE ŁODZI W PERSPEKTYWIE PONADNARODOWEJ
– UWAGI NA MARGINESIE MONOGRAFII
HANSA-JÜRGENA BÖMELBURGA, *HISTORIA
WIELOKULTUROWEGO MIASTA PRZEMYSŁOWEGO
W XX WIEKU*, WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO, ŁÓDŹ 2024, SS. 581

SUMMARY

The history of Lodz from a transnational perspective – comments on the margins of Hans-Jürgen Bömelburg's monography, *History of a Multicultural Industrial City in the 20th Century*, University of Lodz Press, Lodz 2024, pp. 581

The article contains a number of reflections made after reading the monograph by Prof. Hans-Jürgen Bömelburg, a German historian who has been researching topics related to the history of Central and Eastern Europe for many years, including the history of Lodz in the 20th century. The book is important because an outside observer can see more, place the



© by the author, licensee Lodz University – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding Information: University of Lodz **Conflicts of interests:** None.

Ethical Considerations: The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication.

Declaration regarding the use of GAI tools: not used

(Received: 2025-11-16. Verified: 2025-11-17. Accepted: 2025-11-22)

subject of research in a broader context, and is less dependent on environmental arrangements. They are more willing to tackle issues that have been pushed aside by local researchers, problems that have not yet been addressed in academic discourse, and they place emphasis in different places, etc. The German historian has consistently applied a research model and categories that are underrepresented in Polish historiography. Potential readers can expect an in-depth, original approach to the subject, bringing new findings. The monograph perfectly complements the current state of research on the history of 20th century Lodz.

KEYWORDS: monograph, history of Lodz, 20th century, multiculturalism

STRESZCZENIE

Artykuł zawiera szereg refleksji poczynionych po lekturze monografii prof. Hansa-Jürgena Bömelburga, niemieckiego historyka podejmującego od wielu lat tematykę związaną z dziejami Europy Środkowo-Wschodniej, w tym przeszłości Łodzi w XX w. Książka jest ważna, gdyż zewnętrzny obserwator może zobaczyć więcej, umieścić przedmiot badań w szerszym kontekście, ponadto jest mniej uzależniony od środowiskowych układów. Z większą śmiałością podejmuje zagadnienia odsuwane przez rodzimych badaczy, problemy dotąd nieobecne w naukowej refleksji, inaczej rozkłada akcenty etc. Niemiecki historyk konsekwentnie zaaplikował model i kategorie badawcze niedoreprezentowane w polskiej historiografii. Potencjalni czytelnicy mogą liczyć na pogłębione, wnoszące nowe ustalenia, oryginalne ujęcie tematu. Monografia znakomicie uzupełnia dotychczasowy stan badań dotyczący dziejów XX-wiecznej Łodzi.

SŁOWA KLUCZOWE: monografia, dzieje Łodzi, XX w., wielokulturowość

Niniejszy artykuł to garść refleksji nad potencjałem informacyjnym i walorami wynikającymi z przyjętego przez autora monografii modelu badań. Zaczniemy jednak od korzyści, jaką przynieść może spojrzenie na dzieje Łodzi przez historyka wywodzącego się z innego niż polskie środowiska naukowego. Od dawna pokutuje twierdzenie, iż nikt tak dobrze nie zna dziejów kraju, regionu, miasta jak zamieszkujący go badacze. Ich pozycja jest niepodważalna z racji dostępu i znajomości źródeł, lokalnych instytucji oraz materiałów i dorobku poprzednich pokoleń. Niepisanym zwyczajem jest również „niewchodzenie do cudzego ogródka”, pozostawienie tematów dotyczących danej zbiorowości jej reprezentantom. Z drugiej strony jednak, zamykanie się we własnym gronie bywa ograniczające, zaś brak otwartości i zainteresowania tym jak nas widzą inni, poważnie hamuje rozwój. Truizmem jest twierdzenie, iż perspektywa zewnętrznego obserwatora sprzyja dostrzeżeniu zjawisk i problemów, które na ogół umykają uwikłanym w codzienność „tubylcom”. Zewnętrzny obserwator może zobaczyć więcej, umieścić przedmiot badań w szerszym kontekście, jest mniej zależny od środowiskowych układów. Z większą śmiałością podejmie zagadnienia odsuwane przez rodzimych badaczy, problemy dotąd nieobecne w naukowej refleksji, inaczej

rozkłada akcenty etc. Z drugiej strony jednak, może „gubić” szczegóły, pomijając kwestie należące do kanonu badawczego, mylić nazwy własne, przekręcać imiona. Tym samym naraża się na krytykę (*casus* Normana Daviesa). Podjęcie takich badań wiąże się więc z ryzykiem, wymaga odwagi¹.

Już na wstępie, za monografią Hansa-Jürgena Bömelburga przemawia fakt, iż pochodzący zza Odry autor specjalizuje się w badaniach dziejów Europy Środkowo-Wschodniej, a jego zainteresowanie przeszłością Łodzi i systematyczne kontakty z łódzkim środowiskiem naukowym sięgają lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia². Dodatkowo, materiały wykorzystane przez autora (archiwalne i drukowane), zarówno polskie, jak i obcojęzyczne, pod względem ilościowym, prezentują się imponująco³. Niemiecki historyk konsekwentnie zaaplikował model i kategorie badawcze niedoreprezentowane w polskiej historiografii. Potencjalni czytelnicy mogą liczyć na pogłębione, wnoszące nowe ustalenia, oryginalne ujęcie tematu. Czy Autor sprostał tym oczekiwaniom i jakie znaczenie dla Łodzi, polskiej historiografii i europejskiej pamięci o wieloprzemysłowym mieście zbudowanym przez imigrantów może mieć jego opracowanie?

¹ Vide główne tezy recenzji przywołanej w przypisie 3.

² H.J. Bömelburg (ur. w 1961 r.) uzyskał doktorat na Uniwersytecie w Moguncji, habilitację w Halle-Wittenbergu. W latach 1993–2003 pracował w Bibliotece Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie. W 2013 r. współprzewodniczył Wspólnej Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej. Od 2007 r. pracuje na Uniwersytecie Justusa Liebinga w Gießen, gdzie kieruje Katedrą Europy Wschodniej. Koordynuje również wspólne projekty i wymianę w ramach umowy o partnerstwie między Uniwersytetami w Łodzi i Gießen. Pod jego kierunkiem zrealizowano m.in. projekt badawczy: *Die Region Lodz 1933/35–1945: Nationale Radikalisierung und ethnische Segregation*.

³ Na bogactwo bazy źródłowej i znajomość literatury przedmiotu zwrócił uwagę Krzysztof Lesiakowski – autor recenzji z niemieckojęzycznej wersji monografii – K. Lesiakowski, *Łódź wielokulturowa i przemysłowa. Perspektywa historyka niemieckiego. Hans-Jürgen Bömelburg, Lodz: Geschichte Einer Multikulturellen Industriestadt im 20. Jahrhundert*, Brill Schöningh, Paderborn 2002, ss. 502, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2023, t. 41, nr 1, s. 486. Specjalizujący się w badaniach nad PRL-em, łódzki historyk, docenił nowatorstwo ujęcia, wysokie kompetencje autora oraz fakt popularyzacji dziejów miasta i walki ze stereotypami na jego temat. Doceniając konstrukcję narracji, zwrócił jednak uwagę na pewną niekonsekwencję. W odniesieniu do okresu po 1950 r. trudno było, jego zdaniem, mówić o wielokulturowości w Łodzi. Niemiecki autor skoncentrował się więc na przemyśle i kwestiach społecznych. W jego narracji zabraknąć miało jednak m.in.: warunków funkcjonowania przemysłu, wielkości produkcji, eksportu etc. Poważnym niedociągnięciem, wedle Lesiakowskiego, było też zbyt powierzchowne potraktowanie kwestii politycznych, które wyznaczały ramy życia w okresie PRL-u. Protest wzbudziło „niedocenień dążeń żywiołu polskiego do wybicia się na niepodległość”. Brak informacji o udziale łódzian w uroczystościach religijno-patriotycznych oraz symbolicznych etc. Lesiakowski polemizował również z niektórymi interpretacjami Bömelburga, np. tłumaczeniem entuzjastycznego powitania Wehrmachtu przez łódzkich Niemców w 1939 r. Domagał się dopowiedzeń w kwestiach niemieckich represji wobec Polaków, większego podkreślenia roli przełomów w dziejach PRL (październik 1956, marzec 1968), docenienia roli Kościoła Katolickiego w historii powojennej Polski etc. W recenzji odnotowano również błędy rzeczowe (przekręcone nazwy, imiona etc.); szerzej: *ibidem*, s. 483–497.

Próbując odpowiedzieć na te pytania, dla porządku odnotować należy, iż książka H.J. Bömelburga oparta została na przekładzie wydanego w Niemczech w 2022 r. opracowania *Lodz. Geschichte einer multikulturellen Industriestadt im 20. Jahrhundert*⁴. Polska narracja, w porównaniu do wersji niemieckiej, została nieco skrócona⁵. Do momentu jej publikacji, łódzka metropolia nie funkcjonowała w szerszej świadomości mieszkańców Europy Zachodniej. Zaslugą niemieckiego historyka była popularyzacja wieloetnicznego fenomenu miasta i jego skomplikowanej, przekraczającej historie narodowe, przeszłości. Autor starał się uchwycić specyfikę łódzkich dziejów i ułatwić ich zrozumienie rodakom. Tym samym dowartościował łodzian, od lat zmagających się z marginalizacją i krytycznymi narracjami na temat swego miasta. Bömelburg przyjął rolę pośrednika – tłumacza łódzkich dziejów na język zachodnioeuropejskiej kultury. Co ciekawe, do momentu publikacji jego książki, również w Polsce nie ukazało się żadne kompleksowe opracowanie historii Łodzi, obejmujące całość wieku XX. W okresie PRL-u, z planowanego wielotomowego dzieła poświęconego przeszłości miasta, udało się jedynie opracować tom pierwszy, w którym narrację doprowadzono do 1918 r.⁶ Obchody 600. rocznicy nadania Łodzi praw miejskich zbiegły się z inicjatywą zrodzoną w Instytucie Historii UŁ, w ramach której, w latach 2023–2025, opublikowano pięć tomów syntezy zatytułowanej *Łódź poprzez wieki. Historia miasta*, której autorami, obok historyków, byli etnolodzy, filmoznawcy, historycy sztuki, muzealnicy, archiwiści etc.⁷ Wspomniana publikacja doskonale wypełniła palącą lukę, niemniej wartość monografii Bömelburga nie została podważona, o czym będzie jeszcze mowa.

Łódź to miasto specyficzne, metropolia, która w dość krótkim okresie powstała z niczego, a zbudowana została wysiłkiem imigrantów. Na jej przeszłość trudno patrzeć tylko z polskiej perspektywy. W XIX stuleciu, a więc w okresie wzrostu i ekonomicznego rozkwitu, przemysłową potęgę miasta budowała ludność polska (stanowiąca 50% mieszkańców), żydowska (30%) i niemiecka (ok. 15%) oraz osoby przybyłe z Imperium Rosyjskiego. W polskiej świadomości Łódź długo

⁴ Niemieckie wydanie zostało zaprezentowane w Łodzi. Relacja z tego wydarzenia: J. Kita, *Sprawozdanie z debaty wokół książki prof. Hansa-Jürgena Bömelburga, Lodz. Geschichte einer multikulturellen Industriestadt im 20. Jahrhundert* 2022 r., „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2022, t. 25, s. 240–241.

⁵ Usunięto z niej te partie, które zapoznawały czytelnika zza Odry z niektórymi faktami z dziejów Polski, bohaterami narodowymi etc.

⁶ *Łódź. Dzieje miasta*, red. R. Rosin, Warszawa–Łódź 1980.

⁷ *Łódź. Dzieje miasta*, red. R. Rosin, Warszawa–Łódź 1980; *Łódź poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 1: *do 1820 roku*, red. T. Grabarczyk, Łódź 2023; *Łódź poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 2: *1820–1914*, red. J. Kita, Łódź 2023; *Łódź poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 3: *1914–1945*, red. P. Waingertner, Łódź 2024; *Łódź poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 4: *od 1945 r.*, red. K. Lesiakowski, Łódź 2024; *Łódź poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 5: *Rozmowy jak przy kawie*, red. M. Goss, Łódź 2025.

pozostawała miastem bezdusznych fabrykantów, wykorzystujących pracę tysięcy robotników. Mit „fabrykanta-krwio pijcy” wzmacniała również propaganda lewicowa, a następnie rządy komunistyczne. Wieloetniczność, brak zdefiniowanej tożsamości narodowej, mnogość kultur (i wyznań), którą dziś postrzega się jako atut, wydawała się przekleństwem. Kosmopolityczne, pełne kontrastów miasto, żyjące ze znajdującego się w „obcych rękach” przemysłu, traktowane było przez Polaków jak sztuczny twór. Dodatkowo, w następstwie II wojny światowej, Łódź żydowska, niemiecka i rosyjska przestały istnieć⁸. Pamięć przeszłości została amputowana. Sami łodzianie i przyjezdni długo nie byli świadomi złożoności historii miasta. W przeciwieństwie do regionów, których dziejowa sukcesja wydawała się oczywista, świadomość posiadania jej nie na łódzkim gruncie nie była powszechna. Stosunek do przeszłości zmieniał się na przestrzeni lat zgodnie z fluktuacją politycznej koniunktury. Stanowił następstwo elementów i zdarzeń, z których jedne, ze względów propagandowych, były eksponowane, inne pomijane lub przemilczane⁹.

Po zakończeniu II wojny, w wyniku zniszczenia przez Niemców Warszawy, Łódź stała się centrum administracyjnym kraju. Poza licznymi urzędami, instytucjami publicznymi i kulturalnymi, redakcjami, powołano tu także kilka szkół wyższych, w tym uniwersytet. Do miasta nad Łódką trafiło silne, choć zróżnicowane wewnętrznie, środowisko lewicowej inteligencji, na ogół popierającej budowę socjalistycznego państwa. Miasto zyskało etykietę „czerwonego” (po raz pierwszy określenie to pojawiło się w 1905 r.). Stosunek do fabrykanckiej przeszłości stał się lekceważący, a nawet wrogi. Premiowano robotniczy żywioł i jego historię. Dopiero początek lat 70. XX w. przyniósł pewną zmianę, polegającą na rozluźnieniu propagandowego gorsetu i odblokowaniu części cenzorskich zapisów. Obok wartości robotniczych można było odwoływać się do fabrykanckiej tożsamości miasta i promować oba etosy. Wspomniana zmiana zbiegła się w czasie ze wzrostem zainteresowania sztuką XIX stulecia i uznaniem jego dziedzictwa za cenne. W kontekście łódzkim wskazuje się kilka symbolicznych punktów przełomowych, które zmieniły dotychczasowe podejście do dziejów miasta. Jednym z nich była publikacja Anny Rynkowskiej *Ulica Piotrkowska*¹⁰ akcentująca, obok historii, stylistyczno-architektoniczne bogactwo głównej arterii miejskiej¹¹. W tym samym czasie konserwator zabytków – Antoni Szram i jego zespół, opracowali pierwszy spis miejskich pomników kultury, co skutkowało objęciem profesjonalną opieką

⁸ Mniejszość rosyjska zniknęła z Łodzi wcześniej – po I wojnie światowej.

⁹ Vide: A. Majer, *Dziedzictwo dla przyszłości – na przykładzie Łodzi*, „Forum Socjologiczne” 2015, t. 6, s. 223–226.

¹⁰ A. Rynkowska, *Ulica Piotrkowska*, Łódź 1970.

¹¹ Na ten temat autorka pisała w tekście: J. Kolbuszewska, *Naukowy awans kobiet w XX w. Casus docent Anny Rynkowskiej*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2024, t. 69, nr 3, s. 83–86.

pałaców, wili, kamienic i fabryk. Kolejnym kamieniem milowym było powstanie w 1974 r. Muzeum Miasta Łodzi. Ważną rolę w promocji przeszłości odegrała również ekranizacja *Ziemi obiecanej* Andrzeja Wajdy z 1974 r.¹² Druga połowa lat 70. to także okres powstania i rozwoju środowiska miłośników przeszłości, z których wywodzili się pierwsi turystyczni przewodnicy po łódzkich zabytkach. W omawianym czasie zaczęła się rozwijać i utrwalać świadomość, iż Łódź posiada wartościowe elementy dziedzictwa kulturowego. Z czasem – u schyłku minionego stulecia – zaczęto wskazywać ślady koegzystencji czterech kultur i podkreślać wieloetniczny charakter miasta¹³.

Próba całościowego spojrzenia na skomplikowane dzieje Łodzi w XX stuleciu była nie lada wyzwaniem. Dostęp do materiałów niemieckich (m.in. z okresu II wojny światowej), a także rosyjskich, ze względów ideologicznych, długo był utrudniony. Dokumenty żydowskie uległy zniszczeniu i/lub rozproszeniu. Barierą był również język oraz polityka historyczna PRL-u nastawiona na wzmacnianie jedności etnicznej społeczeństwa. Na to wszystko nakładała się niechęć do badania przeszłości mniejszości reprezentujących nację zaborców i niedawnych okupantów. Długo brakowało sprzyjającego klimatu (i funduszy), które zaowocowałyby wspólnymi (także interdyscyplinarnymi) projektami badawczymi.

Hans J. Bömelburg doskonale zdawał sobie z sprawę ze wspomnianych problemów. Mając doświadczenie pracy w Polsce, kontakty naukowe, znając język, postanowił zmierzyć się z wyzwaniem i spojrzeć na przeszłość łódzkiego kulturowego tygla. Zależało mu na pokazaniu perspektywy ponadnarodowej – tego, co łączyło (oraz dzieliło) społeczności zamieszkujące miasto. Dążył do uchwycenia elementów/obszarów wspólnych, wyznawców kilku religii, społeczności lokujących się na różnych szczeblach drabiny społecznej, wychowanych w odmiennych kulturach. Walczył przy tym z mitem Łodzi – „złego miasta”, jak również miasta homogenicznego pod względem narodowościowym i stanowiącego historyczny bastion partii komunistycznej. Pokazał Łódź jako miejsce pamięci oraz kulturową mozaikę¹⁴. Na nowo odczytał międzynarodową bazę źródłową. W przypadku źródeł niemieckich zrobił to jako pierwszy badacz. Poza wielokulturowością i wielojęzycznością, osią narracji uczynił również pluralistyczną wspólnotę i oddolny kosmopolityzm¹⁵. Skoncentrował się na procesach akulturacji i asymilacji, które

¹² A. Majer, *op. cit.*, s. 225.

¹³ Łódź czterech kultur to rodzaj mitycznego wyobrażenia (w odniesieniu do kultury rosyjskiej) utrwalonego przez festiwal i inne inicjatywy.

¹⁴ Vide: M. Kucner, *Wielokulturowa Łódź jako miejsce pamięci po 1945 roku*, [w:] *Miasto mozaika: Opis kulturowy*, red. A. Krupa-Ławrynowicz, K. Orszulak-Dudkowska, Łódź 2023, s. 266.

¹⁵ H.J. Bömelburg, *Przedmowa do polskiego wydania*, [w:] idem, *Historia wielokulturowego miasta przemysłowego w XX wieku*, Łódź 2024, s. 15.

sprzyjały jej tworzeniu. Zaprezentował też rozpad wspomnianej społeczności. Najważniejsze cezury w dziejach włókienniczej metropolii w XX w. stanowiły dlań: wybuch I wojny, który pociągnął za sobą utratę dotychczasowych rynków zbytu i zaopatrzenia, a co za tym idzie pozycji ekonomicznej miasta; następnie lata 20. i 30. XX w. – czas pogłębiającej się segregacji narodowej; okres II wojny światowej, w wyniku której miasto utraciło połowę ludności; czasy PRL-u i transformacji ustrojowej¹⁶. Niemiecki historyk ukazywał przemiany, jakim w sferze społecznej podlegało miasto również przez pryzmat losów konkretnych ludzi. Interesowało go życie codzienne i doświadczanie codzienności.

Najważniejszym zjawiskiem ważącym na łódzkich dziejach była, wedle Bömelburga, koegzystencja migrantów. Niepobawiona napięć, polegająca na współpracy w rozwiązywaniu fundamentalnych kwestii, bez których miasto nie mogłoby funkcjonować¹⁷. Polacy, Żydzi i Niemcy skazani byli na kolaborację¹⁸. Praktyka codziennego współistnienia w wielojęzycznym mieście ukształtowała szczególny typ ludzi. W latach dwudziestych i trzydziestych XX w. owa społeczność uległa procesom segregacji etnicznej, a w czasie drugiej wojny nacjonalistycznej eksterminacji. Co istotne, reprezentujący niemiecką naukę Bömelburg wielokrotnie podkreślał odpowiedzialność niemieckich nazistów (także tych pochodzących z Łodzi) za prześladowanie, a następnie wymordowanie żydowskich współobywateli i polskich elit¹⁹.

W następstwie wojny Łódź stała miastem okaleczonym, włókienniczą prowincją. Wspólna i konsensualna (polsko-niemiecko-żydowska) pamięć o przeszłości nie była możliwa. Po 1989 r. miasto padło ofiarą transformacji gospodarczej. Dopiero w XXI stuleciu możliwe stało się (od)budowanie wspólnej polsko-niemiecko-żydowskiej, i do pewnego stopnia także rosyjskiej, pamięci. Pamięci, którą omawiana monografia niewątpliwie wspiera.

¹⁶ Przyjętym cezurom odpowiadała konstrukcja pracy. Kolejne rozdziały poświęcone zostały: powstaniu włókienniczej metropolii; Łodzi w Imperium Rosyjskim ok. 1900 r.; Łodzi w państwie polskim do 1939 r.; Łodzi po wybuchu wojny; powstaniu Litzmannstadt, przemocy i polityce rasowej; Polakom w okupowanej Łodzi, strategiom przetrwania; Żydom w getcie, eksterminacji; powojennym losom łódzkich Polaków, Żydów, Niemców; Czerwonej Łodzi; prowincji włókienniczej 1956–1989; rokowi 1989, upadkowi i metamorfozie miasta oraz Łodzi jako miejscu pamięci polskiej, niemieckiej i żydowskiej.

¹⁷ Łódzcy badacze podkreślają, iż w mieście starano się zachować równowagę, system zmuszał do współpracy, ale nie do dialogu w pełnym tego słowa znaczeniu. Kultury pozostały zamknięte, choć potrafiły się porozumieć w palących kwestiach.

¹⁸ Oczywiście konflikty pomiędzy nacjami dawały o sobie znać, niemniej do wybuchu I wojny ryzyko agresji było w Łodzi mniejsze niż w innych ośrodkach. Wypracowano zasady współżycia, które na ogół respektowano.

¹⁹ H.J. Bömelburg, *Przedmowa do polskiego wydania...*, s. 9.

Czy z przeszłości Łodzi, można wyciągnąć lekcję? Zadając to pytanie, niemiecki historyk przekonuje, iż jej spektakularny rozwój dowodzi, że nacjonalistyczne tendencje mogą zostać powściągnięte w imię wspólnego interesu²⁰. Różne formy oddolnego budowania wspólnoty, abstrahującej od kultur narodowych, mogą przynieść integracyjny sukces. Dobra wola aktorów społecznych pociąga za sobą możliwość współpracy²¹. Doświadczenie Łodzi może być wartościowe w dobie postępującej integracji europejskiej i nasilającej się migracji. Można z niego wyciągać wnioski. Tym samym studia nad łódzką przeszłością mają walor nie tylko naukowy, ale i praktyczny. Bömelburg popularyzuje przeszłość środkowoeuropejskiego miasta, dowartościowuje łódzian i podnosi wagę studiów nad regionem, a także udowadnia, iż konkretna przestrzeń może stać się wspólną wartością różnych nacji.

Na zakończenie warto jeszcze wspomnieć o tym, jak książka została przyjęta w Łodzi. Jej promocję przygotowano bardzo starannie. Poza Wydawnictwem Uniwersytetu Łódzkiego, które zorganizowało spotkanie z okazji polskiej premiery (27 marca 2025 r., Biblioteka Wolność), włączył się w nią Urząd Miasta Łodzi oraz Instytut Historii UŁ²². Na stronach Urzędu opublikowano rozmowę przeprowadzoną z H.J. Bömelburgiem przez Tomasza W. Walczaka²³. Promocji towarzyszył adresowany do łódzian konkurs, w którym można było wygrać egzemplarze książki²⁴. W Instytucie Historii UŁ odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa (26–28 marca 2025) zatytułowana „Łódź – nauka – pamięć – ideologia”. Celem konferencji była próba przyjrzenia się różnym wizerunkom Łodzi, kreowanym w szeroko rozumianej myśli historycznej dwudziestego wieku. W kręgu zainteresowań znalazły się dyskursy historiograficzne, literackie, socjologiczne i pamięciologiczne. Zaprezentowano wizerunki Łodzi kreowane zarówno przez społeczność polską, jak i niemiecką oraz żydowską.

Wypada wyrazić nadzieję, iż stanowiąca pretekst do powstania tego tekstu monografia, świetnie skonstruowana i napisana, o dużych walorach informacyjnych i poruszająca, z punktu widzenia współczesnego czytelnika, ciekawe problemy, zyska szerokie grono czytelników – zarówno w Łodzi, Polsce i Europie, jak i poza ich granicami.

²⁰ *Ibidem*, s. 10.

²¹ *Wypowiedź H.J. Bömelburga podczas promocji książki*, <https://lodz.pl/artukul/hans-juergen-boemelburg-i-jego-miasto-wielu-kultur-premiera-ksiazki-o-lodzi-i-konkurs-66779/> (dostęp: 3.11.2025).

²² Relację ze spotkania poświęconego premierze książki można obejrzeć na kanale youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=HDRONj7DjrM&t=16s> (dostęp: 5.11.2025).

²³ T.W. Walczak, *Rozmowa z prof. Hansem-Jürgenem Bömelburgiem, autorem książki „Łódź. Historia wielokulturowego miasta przemysłowego w XX wieku”*, <https://uml.lodz.pl/aktualnosci/artukul/wielokulturowa-lodz-z-perspektywy-xx-wieku-id115131/2025/03/24/> (dostęp: 1.11.2025).

²⁴ Szerzej: *ibidem*.

BIBLIOGRAFIA • REFERENCES

OPRACOWANIA • STUDIES

- Bömelburg H.J., *Historia wielokulturowego miasta przemysłowego w XX wieku*, Łódź 2024. <https://doi.org/10.18778/8331-190-6>
- Kita J., *Sprawozdanie z debaty wokół książki prof. Hansa-Jürgena Bömelburga*, *Lodz. Geschichte einer multikulturellen Industriestadt im 20. Jahrhundert*, Łódź 1 grudnia 2022 r., „Studia z Historii Społeczno- Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2022, t. 25, s. 240–241. <https://doi.org/10.18778/2080-8313.25.16>
- Kolbuszewska J., *Naukowy awans kobiet w XX w. Casus docent Anny Rynkowskiej*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2024, t. 69, nr 3, s. 69–88. <https://doi.org/10.4467/0023589XKHNT.24.024.20109>
- Kucner M., *Wielokulturowa Łódź jako miejsce pamięci po 1945 roku*, [w:] *Miasto mozaika: Opis kulturowy*, red. A. Krupa-Ławrynowicz, K. Orszulak-Dudkowska, Łódź 2023, s. 251–269. <https://doi.org/10.18778/8331-408-2.16>
- Lesiakowski K., [rec.] *Łódź wielokulturowa i przemysłowa. Perspektywa historyka niemieckiego*. Hans-Jürgen Bömelburg, *Lodz: Geschichte einer multikulturellen Industriestadt im 20. Jahrhundert*, Brill Schöningh, Paderborn 2022, ss. 502, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2023, t. 41, nr 1, s. 483–497.
- Łódź. *Dzieje miasta*, red. R. Rosin, Warszawa–Łódź 1980.
- Łódź *poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 1: *do 1820 roku*, red. T. Grabarczyk, Łódź 2023. <https://doi.org/10.18778/331-202-6>
- Łódź *poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 2: *1820–1914*, red. J. Kita, Łódź 2023. <https://doi.org/10.18778/8331-295-8>
- Łódź *poprzez wieki Historia miasta*, red. J. Kita, t. 3: *1914–1945*, red. P. Waingertner, Łódź 2024. <https://doi.org/10.18778/8331-385-6>
- Łódź *poprzez wieki. Historia miasta*, red. J. Kita, t. 4: *od 1945 r.*, red. K. Lesiakowski, Łódź 2024. <https://doi.org/10.18778/8331-416-7>
- Łódź *poprzez wieki Historia miasta*, red. J. Kita, t. 5: *Rozmowy jak przy kawie*, red. M. Goss, Łódź 2025. <https://doi.org/10.18778/8331-608-6>
- Majer A., *Dziedzictwo dla przyszłości – na przykładzie Łodzi*, „Forum Socjologiczne” 2015, t. 6, s. 223–240.
- Rynkowska A., *Ulica Piotrkowska*, Łódź 1970.

NETOGRAFIA • NETOGRAPHY

- Hans-Jürgen Bömelburg i jego miasto wielu kultur, <https://lodz.pl/artukul/hans-juergen-boemelburg-i-jego-miasto-wielu-kultur-premiera-ksiazki-o-lodzi-i-konkurs-66779/> (dostęp: 3.11.2025).
- Relacja z premiery książki w Łodzi, <https://www.youtube.com/watch?v=HDRONj7DjrM&t=16s> (dostęp: 5.11.2025).
- Walczak T.W., *Rozmowa z prof. Hansem-Jürgenem Bömelburgiem, autorem książki „Łódź. Historia wielokulturowego miasta przemysłowego w XX wieku”*, <https://uml.lodz.pl/aktualnosci/artukul/wielokulturowa-lodz-z-perspektywy-xx-wieku-id115131/2025/03/24/> (dostęp: 1.11.2025).

NOTKA O AUTORCE • ABOUT THE AUTHOR

Prof. dr hab. Jolanta Kolbuszewska – kieruje Katedrą Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Koordynatorka ds. dyscypliny naukowej historia w UŁ. Autorka kilku książek (m.in. *Tadeusz Korzon (1839–1918). Między codziennością, nauką a służbą narodowi*, Łódź 2011; *Kobiety na naukowym Olimpie? Łódzkie adeptki Klio w latach 1945–1989*, Łódź 2021) i szeregu artykułów publikowanych na łamach ważnych polskich czasopism naukowych.

Zainteresowania naukowe: polska historiografia i myśl historyczna XIX w. i pierwszej połowy XX w., biografistyka, źródłoznawstwo, historia codzienności, kariery naukowe polskich historyczek.



jolanta.kolbuszewska@uni.lodz.pl